

В. І. Саричев

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара***ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ
НА ЗАСАДАХ УПРАВЛІННЯ
СФЕРОЮ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ**

У статті розглянуто основи управління сферою фізичної культури та спорту з позицій забезпечення людського розвитку; проаналізовано існуючу структуру управління цієї сфери в Україні; визначено вплив державних та недержавних організацій на розвиток фізичної культури та спорту.

Ключові слова: людський розвиток, спорт, фізична культура, управління, система.

В статье рассмотрены основы управления сферой физической культуры и спорта с позиций обеспечения развития общества; проанализирована существующая структура управления этой сферой в Украине; определено влияния государственных и негосударственных организаций на развитие физической культуры и спорта.

Ключевые слова: развитие общества, спорт, физическая культура, управление, система.

The article investigates the bases of management of the physical culture and sport sphere from the perspectives of society development assurance. The paper provides an analysis of the existing structure of management of this sphere in Ukraine, defining influences of the state and non-state organizations on development of physical culture and sport.

Keywords: development of society, sport, physical culture, management, system.

Людський розвиток – це процес зростання людських можливостей за рахунок тривалого та здорового життя, рівня освіченості, користування політичними й економічними свободами, правами людини та суспільною повагою до особистості. Його складовою є необхідність ведення здорового способу життя.

У цьому контексті особлива увага приділяється питанням визначення інституційних умов та базових інститутів такого типу розвитку, зокрема, дослідженню інститутів управління сферою фізичної культури та спорту, як головного чинника людського розвитку в сучасних умовах.

Результати досліджень свідчать, що основна спрямованість в діяльності спортивних організацій в перші два десятиліття ХХІ ст. пов'язана з підвищенням уваги більшості держав до спорту вищих досягнень і масового спорту у зв'язку із демографічними змінами у складі населення. Значні зміни в організації фізкультурно-оздоровчої і спортивно-масової роботи безпосередньо пов'язані з питаннями поліпшення матеріально-спортивної бази та кадрового забезпечення, що у сучасних умовах є серйозною проблемою в Україні на всіх рівнях управління.

Становлення концепції людського розвитку відбувалося на основі наукових розробок провідних вчених А. Сени, Т.-В. Шульца, Г.-С. Беккера, Е. Денісона, Дж. Мінцера, Л. Хансена, Дж. Кендріка та ін. Певний внесок у дослідження проблем людського розвитку здійснили українські та російські вчені, а саме: Л. Шевченко, О. Гриценко, Т. Камінська, В. Автономов, Д. Богиня, О. Грішнова, А. Докторович, Е. Лібанова, В. Марцинкевич, В. Мандибура, С. Мочерний, А. Чухно та ін. Проблеми управління сферою фізичної культури і спорту досліджувались у роботах таких учених, як Е. Вільчковський, Л. В. Волков, Т. Круцевич, Л. Сергієнко, Б. Шияна, О. Вацеба [1] та ін. Поряд з цим й досі залишається багато невирішених питань, пов'язаних із окремими аспектами людського розвитку, зокрема, з управлінням сферою фізичної культури і спорту, як головної передумови людського розвитку.

Метою даної статті є систематизація теоретичних основ й переосмислення ролі та місця органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій та установ у розвитку галузі фізичної культури і спорту, як чинників людського розвитку.

Таким чином, ця галузь є організованою відкритою ієрархічною соціально-економічною системою, яка складається із взаємопов'язаних елементів. Управління її розвитком, з позицій діяльнісного підходу, можна визначити як цілеспрямований, систематичний, організуючий, координуючий та контролюючий вплив з боку системи органів управління на галузь фізичної культури та спорту з метою підвищення ефективності її функціонування, задоволення потреб держави, суспільства та окремих громадян у фізичній культурі та спорті.

Головною метою розвитку фізичної культури і спорту в Україні та світі є підвищення рівня фізичної активності і дієздатності населення та зростання «капіталізації» людського ресурсу. При цьому особлива увага приділяється ресурсному забезпеченню мети розвитку та узгодженню дій виконавців і адміністраторів.

Підтримка сфери фізичної культури і спорту здійснюється за допомогою: прямого регулюванням – фінансуванням відповідних заходів і структур; непрямим регулюванням – через створення умов для ефективного функціонування фізкультурно-спортивних структур і споруд.

Фінансування розвитку цієї сфери здійснюється, відповідно до Закону України «Про фізичну культуру та спорт» [2] та ін. актів, зазвичай, за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, а також інших джерел, не заборонених законодавством.

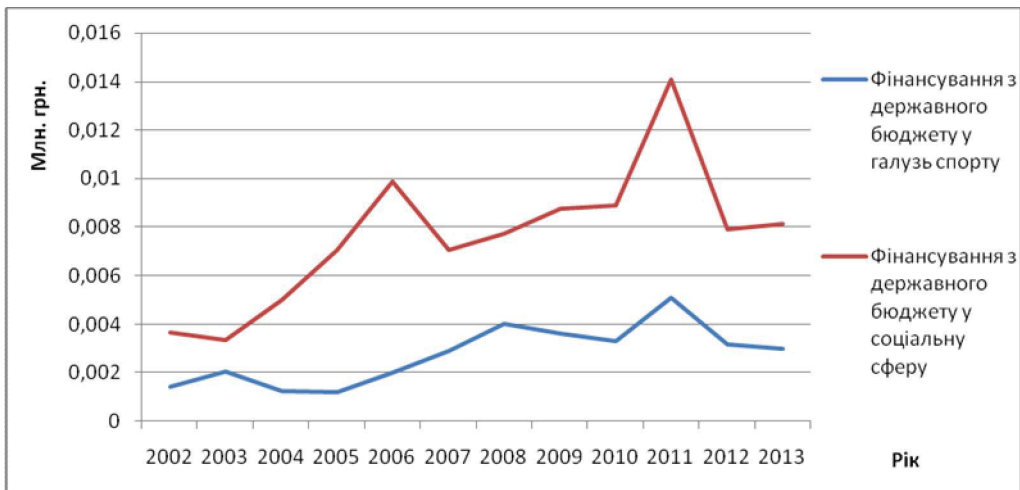

Рис. 1. Фінансування сфери фізичної культури та спорту та соціальної сфери в Україні за рахунок державного бюджету
(джерело: складено автором на основі [3])

Результати дослідження констатують нестійку динаміку фінансування як обсягів фінансування цих сфер, так і їх кореляцію. Така динаміка свідчить про непослідовність реформ та відсутність фінансового забезпечення розвитку. Крім того, слід зазначити, що ці показники не повністю відображують реальне становище, адже, частково зміна цих показників спричинена впливом інфляції.

Виконання завдань розвитку фізичної культури та спорту ускладнювалося низкою причин, основною з яких є брак фінансування. Як правило, фінансові

ресурси складаються з членських внесків і витрачаються, насамперед, на потреби «спорту високих досягнень».

В системі управління сферою фізичної культури та спорту виділяють наступні рівні управління: вищий рівень управління – Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Національний олімпійський комітет України, Спортивний комітет України, Національні федерації з видів спорту, Центральні ради фізкультурно-спортивних товариств (ФСТ), Всеукраїнський центр фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» та ін.; рівень суб'єкта представляють структурні підрозділи з фізичної культури та спорту обласних держадміністрацій, обласні федерації з видів спорту, обласні ради ФСТ, обласні центри фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» та ін.; районний, міський рівень – структурні підрозділи з фізичної культури та спорту районних держадміністрацій або органів місцевого самоврядування для міст обласного значення, міські федерації з видів спорту, районні ради ФСТ, міські та районні центри фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх», фізкультурні спортивні обладнання тощо. Але первинною (основною) організаційною ланкою управління фізичною культурою та спортом є спортивні клуби й колективи фізичної культури за місцем роботи і навчання, за місцем проживання, спортивними спорудами, базами та ін., де безпосередньо проводяться навчально-тренувальна робота і фізкультурно-оздоровчі заняття для населення різних соціально-демографічних груп.

Ієрархія такого типу управління передбачає певну автономію управління на кожному рівні. В цілому, всі складові цієї системи можна поділити на державне та суспільне управління. Організаційні рівні управління сфери фізичної культури та спорту представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Організаційні рівні системи управління сфери фізичної культури та спорту

Рівень управління		Сфери впливу
Державне управління, яке здійснюють органи публічної влади		– розвиток високого спорту; – освіта та підготовка кадрів (менеджерів, спортсменів) у сфері фізичної культури та спорту; – економічні важелі впливу (виділення коштів з державного бюджету, податкові пільги для спонсорів, спортивних закладів та ін.)
Громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості		– створення нового та підтримка функціонування існуючого комплексу спортивних послуг; – спонсорство розвитку фізичної культури та спорту
Підприємницькі фізкультурно-спортивні організації	Державний спортивний заклад	– створення умов для заняття спортом; – «розвиток пріоритету» – «спорт для всіх»
	Приватний спортивний заклад	– отримання прибутку за рахунок надання конкурентоспроможних спортивних послуг

Джерело: вдосконалено автором.

Органами публічної влади здійснюється управління на рівні двох гілок влади: представницької та виконавчої. До органів публічної влади відносять: органи державної влади (міністерства, обласні управління, районні відділи) та органи місцевого самоврядування (сільські, міська та районні ради).

Найвищим органом управління всіма сферами народного господарства є Президент та Уряд країни, які складають виконавчо-розпорядчий орган держави

і забезпечують практичний розвиток сфери фізичної культури та спорту одночасно з розвитком інших сфер [4; 5].

Національна рада з питань фізичної культури та спорту – консультативно-дорадчий орган при Президентові України, працює під його керівництвом з метою підвищення ефективності державної політики у сфері фізичної культури та спорту. У своїй діяльності вона керується Конституцією та законами України, підзаконними актами Президента України, Кабінету Міністрів України тощо.

Уряд країни затверджує положення про Міністерство, приймає постанови з актуальних питань розвитку фізичної культури і спорту, організує їх виконання і здійснює контроль за ходом виконання постанов та розпоряджень.

Сфера фізичної культури та спорту України має у своєму складі велику кількість підсистем – організацій (установ), які можна поділити на дві групи: перша включає державні та самоврядні, а друга – громадські організації.

Управління сферою фізичної культури та спорту здійснюється на державних та громадських засадах. Державні органи управління, які впливають на розвиток фізичної культури та спорту, можна поділити за ознакою компетенції на три групи: органи загальної, відомчої та спеціальної компетенції.

До першої групи належать такі, які у своїй діяльності розглядають та вирішують питання розвитку сфери фізичної культури та спорту. Вони визначають повноваження інших органів управління цією сферою, а також питання міжгалузевих характеру (будівництво спортивних комплексів, підготовки спеціалістів з фізичного виховання, спорту та ін.). До них належать Ради народних депутатів, на чолі з Верховною Радою України. Це вищий орган законодавчої влади, який приймає законодавчі акти, що регулюють розвиток фізичної культури та спорту в країні. У складі Верховної Ради є Комітет з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму, який вивчає проблеми функціонування цих сфер, бере участь у розробці рішень Ради, ініціює законопроекти та здійснює їх експертизу.

Аналогічні функції виконують ради обласного, міського й районного рівнів. Крім того, Ради народних депутатів, обласні, міські та районні адміністрації формують склад та керують діяльністю відповідних управлінь, відділів – державних органів спеціальної компетенції, які опікуються розвитком фізичної культури та спорту.

Рішення місцевих Рад носять нормативний характер і є обов'язковими для виконання всіма організаціями, які функціонують на їх територіях. Змістом роботи постійних депутатських комісій є розподіл бюджетних коштів, створення чи ліквідація комунальних установ, організацій, підприємств сфери фізичної культури та спорту.

Другу групу державних органів, які беруть участь у розвитку сфери фізичної культури та спорту, складають органи відомчої компетенції – ряд міністерств та їх органи на місцях. Для керівництва в рамках міністерств утворені відповідні управлінські структури. Так, в системі Міністерства освіти і науки України діє комітет фізичної культури та спорту, який керує розвитком фізичної культури та спорту дітей, учнівської та студентської молоді. У підпорядкування обласних управлінь фізичної культури та спорту Комітету фізичної культури та спорту Міністерства освіти і науки України знаходяться, окрім навчальних закладів, дитячі спортивні школи.

Третю групу органів державного управління складають органи спеціальної компетенції – Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, а на облас-

них, міських та районних рівнях – управління, відділи, сектори відповідних державних адміністрацій.

Міністерство забезпечує реалізацію державної політики з питань фізичної культури та спорту, несе відповідальність за їх розвиток, у межах своєї компетенції організує виконання актів законодавства України і здійснює систематичний контроль.

До складу Міністерства входять відповідні департаменти: фізичної культури та неолімпійських видів спорту, олімпійського спорту; зі сприяння соціальному становленню молоді та ін. [6]. Міністерству підпорядковуються структурні підрозділи з фізичної культури і спорту обласних й районних адміністрацій, органів місцевого самоврядування для міст обласного призначення.

Очолює систему – Всеукраїнський центр фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх», який є державною бюджетною організацією для провадження фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності населення за місцем проживання та в місцях масового відпочинку і належить до групи державних органів спеціальної компетенції.

У системі фізкультурного руху також функціонують недержавні громадські організації, які поділяються на керівні організації й ради фізкультурно-спортивних товариств та первинні осередки. На сьогодні в Україні функціонує чотири товариства: «Україна», «Спартак», «Колос», «Динамо», які є масовими, самостійними та добровільними громадськими організаціями.

Значну групу керівних громадських організацій складають Спортивні федерації, які виконують завдання підготовки спортсменів, тренерів, суддів; забезпечення успішних виступів на Олімпійських іграх, чемпіонатах Світу та Європи, інших змаганнях; соціального захисту спортсменів, тренерів; піклування про ветеранів; пропаганди видів спорту.

Також до спортивних організацій України входять Національний олімпійський комітет України, Національний комітет спорту інвалідів України, Національний спортивний комітет України, Олімпійська Академія України, Українська спортивна асоціація, Всеукраїнська спортивна спілка школярів та Всеукраїнська спортивна спілка студентів.

У XX столітті процеси глобалізації, стрімке зростання об'єму інформації, інтенсифікація комунікацій, технологічний прогрес, поряд з умовами невизначеності й ризику, поставили нові вимоги до управління (менеджменту), до організацій та співробітників, в тому числі – в сфері фізичної культури та спорту [6].

Популяризацію здорового способу життя, як ключового елементу концепції людського розвитку, здійснюють й міжнародні спортивні організації. Такі фізкультурно-спортивні об'єднання є громадськими організаціями, а їх членами є національні спортивні організації (в ряді випадків – міжнародні об'єднання, що мають відношення до галузі фізичного виховання, спорту, а також окремі особи).

Міжнародні організації у сфері спорту виникли в ході тривалого процесу розвитку міжнародних відносин. Спочатку міжнародні спортивні відносини виражалися, в основному, в двосторонніх контактах національних спортивних організацій, що здійснювалися здебільшого у формі змагань. Спортивні зв'язки між країнами здійснювалися за допомогою договірних відносин у межах міжурядових угод про культурне і наукове співробітництво. Протоколи про спортивний обмін в таких угодах були складовою частиною угоди.

Важливо звернути увагу на те, що Міжнародні спортивні федерації (МСФ) створюються і діють не тільки в цілях розвитку професійного спорту (спорту

високих досягнень), а й так званого «Спорту для всіх», «масового спорту» (в прямому сенсі масової фізичної культури). В статутах організацій містяться відповідні рядки: ФІФА – «сприяти розвитку гри в футбол будь-яким шляхом, який визнаний придатним ФІФА або її виконавчим комітетом»; ФІБА – «поширення аматорського баскетболу у всьому світі»; ФІВБ – «сприяння розвитку волейболу в різних країнах» тощо.

Державне управління розвитком галузі не може бути, по-перше, без контролю за функціонуванням галузі, а по-друге, за реалізацією програм розвитку. Отже, спорт можна розглядати як соціальну систему великої складності, що включає в себе декілька відносно самостійних підсистем і велику кількість організацій.

Ринок спортивних послуг характеризується нестабільністю за більшістю показників: низька активність населення щодо купівлі фізкультурно-спортивних послуг у зв'язку з його низькою купівельною спроможністю; рівень заробітної плати у сфері фізичної культури та спорту нижчий за середній по Україні, що дестимулює молодих людей розвиватися у спортивній галузі; найбільша кількість зайнятих у спортивній сфері є викладачами загальноосвітніх навчальних закладів, можна також відзначити низький рівень заробітної плати і у цій сфері діяльності.

Таким чином, створення інституційних умов для всебічного розвитку людини залишатися актуальним. На сучасному етапі людського розвитку зберігається необхідність всебічної підтримки сфери фізичної культури і спорту з боку держави та інших суб'єктів господарювання. При цьому для формування інституційних умов людського розвитку, на наш погляд, необхідно визначити вплив його базових інститутів (зокрема, міжнародних організацій), що є перспективою для подальших досліджень в цьому напрямку.

Бібліографічні посилання

1. **Вацеба О. М.** Тенденції розвитку наукових досліджень у галузі фізичної культури та спорту серед молодих вчених України / О. М. Вацеба // Молода спортивна наука України : зб. наук. ст. галузі фізичної культури і спорту. – Л. : ЛДІФК, 2000. – Вип. 4. – С. 5–6.
2. Про фізичну культуру та спорт : Закон України від 24.12.1993 № 3808-ХІІ / [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради. – 1994. – № 14. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>
3. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>
4. Про затвердження Державної програми розвитку фізичної культури та спорту на 2007–2011 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.11.2006р. № 1594 [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України від 27.11.2006. – 2006. – № 46. – С. 45. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1594-2006-%D0%BF/print1393326723981206>
5. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2012–2016 роки : Розпорядження Кабміну України від 31.08.2011 р. № 828-р / [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України від 16.09.2011. – 2011. – № 69. – С. 634. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/828-2011-%D1%80/print1393326723981206>
6. **Мічуда Ю. П.** Сфера фізичної культури та спорту в умовах ринку / Ю. П. Мічуда. – К.: Олімпійська література, 2007. – 216 с.

Надійшла до редколегії 26.02.15